

MŰHELYMUNKÁK

HONVÁRI JÁNOS

GYÓRI SZTAHANOVISTÁK

HORVÁTH EDE ÚTJA A HATALOMHOZ

A dolgozók áldozatvállalására építő szocialista-kommunista típusú munkaversenymozgalom már több éves múlta tekintett vissza, amikor a nagybudapesti pátbizottság választmányának 1949. augusztus 31-én tartott ülésén megszületett a magyarországi sztahanovista mozgalom.¹ Az 1945 után elindított újjáépítési munkaversenyek, rohammunkák, széncsaták, hídcsaták eleinte kollektívák (üzemek, brigádok) között folytak.² Ezzel a módszerrel azonban nem lehetett kiugró eredményeket kreálni, ezért 1949 ősztől a hihetetlenül magas teljesítményekkel kecsgetető egyéni versenymozgalmat kezdték preferálni.

Rákosi a nagybudapesti pártválasztmányi ülésen tartott beszédében megállapította, hogy a „legszelesebben elterjeszthető és szinte minden munkásra alkalmazható versenyforma az egyéni verseny”, nálunk mégis inkább a kollektívák közötti versenyt favorizálják. Az egyéni verseny elhanyagolása odavezetett, hogy hazánkban nincs a szakmáknak „külön ismert munkáshőse”, nálunk nincsenek Sztahanovok, Bikovok, Pása Angelikák. „A Szovjetunióban – elevenítette fel személyes emlékeit a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) főtitkára – az ilyen egyéni versenyek iránt az egész város érdeklődött. Ez volt a munkások között a szenzáció, erről beszéltek a villamosokon, az ebédlőkben. Hol vagyunk mi ettől?”³ Természetesen a kibővített nagybudapesti pártválasztmány egyhangúlag úgy határozott, hogy a munkaversenyt „széles tömegmozgalmommá kell fejleszteni” és – a verseny egyéb formáinak megtartása mellett – a fő hang-

¹ *Új Szó*, 1951. február 24.

² A háborús károk újjáépítésének meggyorsítását, az első hároméves terv idő előtti teljesítését célozta a Weiss Manfréd Művek és a MÁVAG gépgyárak, vagy az Újpesti és a Soproni Textilgyárak között folyó verseny. Ugyancsak üzemek versenyeztek 1946-ban az MKP III. kongresszusa alkalmából, illetve textilgyárak a „Dolgozz magyar – termelj többet” kampány keretében. Ezek a felülről szervezett akciók ugyanúgy hordozták a klasszikus szocialista kampányok összes jellegzetességeit (erőforrások maximális koncentrációja, probléma megoldása iránt megnyilvánuló fokozott központi és helyi figyelem, erős propaganda, illetve a kampány kifulladás), mint a későbbi szovjet mintájú sztahanovista versenymozgalmak. (A kampányokról lásd: FAZEKAS–KÖLLŐ, 1990. 89–91.; a munkaverseny mozgalmakra nézve lásd: TEZS, 2008.)

³ *Szabad Nép*, 1949. szeptember 2.

súlyt az „egyéni versenyre” kell helyezni. Minden kommunista kötelessége, hogy „önként” csatlakozzon az egyéni versenyhez, és kiváló munkával mutasson példát a párttonkívílieknek.⁴

Rákosi óhajára a párt és az állami apparátus néhány hónap alatt megtervezte felkutatta, kiemelte, és felépítette a sztárolt munkahősök ideáltípusát. Ezek egyike lett a győri vagongyár autóosztályának fiatal, alig 25 éves esztergályosa, *Horváth Ede*, akiről 1949. szeptember 16-áig, a róla szóló első országos sajtótudósítás megjelenéséig családján és szűkebb baráti-munkatársi közösségén kívül azt se tudták, hogy világon van. Az ismert győri sztahanovistákkal (*Kék Zoltánnal, Baranyai András*sal, *Jakab Sándorral, Nyitrai Jenővel*) együtt ekkor kapsolták be a Szakma Legjobb Munkása címért folyó egyéni versenybe.⁵

Azt nem tudjuk, hogy ki szemelte ki az autóosztály fiatal esztergályosát, hogy bevonják a versenybe. Egy vagongyári pártfunkcionárius ugyanakkor nem nézte jó szemmel, hogy párttonkívíli munkás viszi el a pálmát a versenyben.⁶ Ede ugyanis ekkor még nem volt tagja az MDP-nek.⁷ Igaz, ezen könnyen segítettek: 1949 végén kérte felvételét az állampártba. Amikor 1949. november 25-én a vasiparban elsőként ért el 1000% feletti teljesítményt, a műszak után bement a pártirodába és jelentkezett tagjelöltnek. A megyei napilap az alábbi cím alatt számolt be a nevezetes eseményről: „Horváth Ede tagjelölt szeretne lenni ... Ajánlója: 1152 százalék”.⁸ A tagjelölteknek minimum hat hónapot kellett várniuk, amíg „kiérdemelték” az MDP tagságot. Horváth Edét három heti tagjelöltség után felvették az állampártba.⁹

Nyugodtan a Horváth Ede körül keringő számtalan legenda közé sorolhatjuk azt az állítást, miszerint Apró Antal, az MDP Politikai Bizottságának (PB) tagja, a SZOT főtitkára és Gáspár Sándor, az MDP Központi Vezetőségének (KV) tagja csak azért utazott Győrbe, hogy az addig teljesen ismeretlen esztergályost beszeresse a sztaha-

⁴ *Szabad Nép*, 1949. szeptember 2.

⁵ Az első nagy országos munkaverseny a Magyar Kommunista Párt és a Szaktanács az 1848-as forradalom és szabadságharc centenáriumának a tiszteletére kezdeményezte. A Szaktanács döntése alapján a Weiss Manfréd Művek vezetése hívta ki munkaversenyre a többi üzem dolgozóit. (TEZs, 2008.) A sztálini műszak idején országos hírnévre szert tevő győri sztahanovisták közül 1948 március–áprilisban egyedül Baranyai András esztergályos nevével találkozunk, aki 1948 első negyedévében 170,2%-os teljesítményével a centenáriumi verseny élén állt.

⁶ Az 1949. november 16-i városi titkári értekezleten, ahol a szovjet típusú sztahanovista verseny beindításáról tárgyaltak, egy Rikker nevű vagongyári párttitkár kifogásolta, hogy olyanok versenyeznek, „akik nem is Párttagok. Sőt van egy, akit most állítottak be versenybe, Horváth Ede, egészen rossz beállítottságú. Mikor megkérdeztem az irodában, hogy miért van ő beállítva, azt mondták, hogy azért, mert Párttag. Nem is jelentkezett, hogy el tudja végezni ennyi idő alatt azt a munkát. [...] Meg sem kérdezték, [...] hanem egyszerűen beállítottak oda valakit”. (MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 26. ő. e. Az 1949. november 16-i titkári értekezlet jegyzőkönyve.)

⁷ Azt még tolerálták, hogy a 200%-os sztahanovista szintet elérő munkások között viszonylag magas volt a párttonkívíliek aránya, a kirakatba állított, több ezer százalékot teljesítő sztahanovistának azonban „illő” volt kommunistának lennie. A vagongyári sztahanovisták között 1951 őszén 40%-os volt a párttagok aránya. (*Győr-Sopron Megyei Hírlap*, 1951. november 13.)

⁸ *Győr Megyei Hírlap*, 1949. november 26.

⁹ *Szabad Nép*, 1950. január 1. A tagjelölti intézmény, mint a „párttagság előiskolája”, az MDP 1948. évi egyesülési kongresszusán elfogadott szervezeti szabályzatba került be. (*Pártkongresszusok*, 1985. 139–140.)

novista mozgalomba.¹⁰ A valósághoz közelebb áll az a verzió, amelyet az egyik résztvevő, Jakab Sándor említett a vele készített interjúbán. Ő úgy emlékszik, hogy öt olyan embert (Horváth Edét, Kék Zoltánt, Jakab Sándort, Nyitrai Jenőt és Baranyai Andrást) hívtak fel a vagongyári igazgatói irodába, akikre korábbi munkájuk során már felfigyelt a gyárvezetés. Felsorakoztak a szőnyeg szélén és Gáspár közölte velük, hogy mivel már bizonyítottak, Győrben velük indítják a sztahanovista versenyt. Minden segítséget megadnak, nekik egyetlen feladatuk lesz, a magas teljesítmény biztosítása.¹¹ Kék és Horváth megkérdezte a pártvezetőket, hogy a verseny után leveszik-e a normájukat, mire közölték, hogy nem. Ezt nyugodtan megtehették, mert néhány héttel korábban maga Rákosi tett erre nézve ígéretet.¹² És a sztahanovisták normáját valóban nem szigorították a sztálini munkaverseny alatt, utána pedig legtöbbjükét gyorsan kiemelték, levették a gépről és irányítói munkakörben foglalkoztatták tovább.¹³ Horváth Ede pl. az autógyár műszaki osztályvezetője, majd 1951 őszétől a Győri Szerszámgyépgyár igazgatója, Kék Zoltán előbb normafelelős, majd a vagongyári daruüzemi gépműhelyének a vezetője, Jakab Sándor munkamódszer átadó, aztán műhelyfőnök-helyettes lett.¹⁴ A híres Kossuth-díjas sztahanovisták közül egyedül Pióker Ignác maradt munkás, aki az Egyesült Izzó gyalupadja mellől ment nyugdíjba. Igaz, olyan munkás ma-

¹⁰ Fábíán György dokumentumokra és főleg visszaemlékezésekre épülő könyvében azt írja, hogy Apró Antal és Gáspár Sándor személyesen jött Győrbe, hogy megkérje Horváth Edét, legyen sztahanovista, mert nagyon jól dolgozik. Horváth Ede a felkérés elfogadását ahhoz a feltételhez kötötte, ha az ott lévő vezető párteberek írásban adják neki, hogy a normát nem fogják felemelni. Ede a műszak végéig várakoztatta őket, majd elmentek a Nagy Halászbába, ahol aláírták az erre vonatkozó megállapodást, „amelyet aztán mindegyik fél becsületesen betartott” (FÁBIÁN, é. n., 55–57.)

¹¹ Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.

¹² Kovács István, a Nagybudapesti Pártbizottság titkára és Rákosi Mátyás az egyéni verseny meghirdetésekor kíméletlen harcot hirdetett a munkafejelem lazítói, a bércsalók ellen, ugyanakkor elítélte azt a magyar iparban bevett gyakorlatot, miszerint a vállalatok a 127%-nál magasabb teljesítményt nem fizették ki, inkább felemelték a normát, ami természetesen a teljesítmény visszafogásához vezetett. Utasították a vállalatok vezetőit, hogy a valós teljesítményért járó bért – bármilyen magas is az – fizessék ki. (*Szabad Nép*, 1949. szeptember 1–2.) Sőt, 1949 november végén az 1500 Ft-nál magasabb fizetések után addig fizetett illetmény többletadót is eltörölte a kormány, amely erősen progresszív jellege folytán leginkább a csúcseredményeket elért sztahanovista munkásokat sújtotta. (*Szabad Nép*, 1949. november 25.) A munkaverseny kampány lecsengése után ezek az engedmények megszűntek.

¹³ A munkaverseny-mozgalomnak az elsődleges célja a normaszigorításoknak és ezen keresztül a bérek drasztikus csökkentésének az „elméleti” megalapozása, gyakorlati előkészítése volt. Ezért teljesen még le sem csengett a Sztálin 70. születésnapjára szervezett sztahanovista verseny, amikor az 1949. februári központi normarendezés után 1950-ben sor került a teljesítménybérben dolgozó fizikai munkavállalók generális normaszigorítására, ami a keresetek 13-20%-os csökkenéséhez vezetett. (Lásd pl. Az 1950. évi alaphéremelés és normarendezés végrehajtása. A SZOT bér- és termelési osztály összefoglaló jelentése, 1950. szeptember 18. Közli *Munkások Magyarországon*, 2000. 150–153.) Egyidejűleg szigorú rendszabályokat hoztak az ún. „bér- és normacsalók” ellen. (Lásd A bér- és normacsalókkal szemben szükséges egyes rendszabályok. 364/19/1950. N. T. sz. határozat, 1950. június 9. *Népgazdasági Tanácsi Határozatok Tára*, 1950. 19. sz. 236.) 1952 május–júniusban újabb központi normaemelésre került sor. (Lásd VARGA, 1994.)

¹⁴ A Vagongyárról a profilírozás során leválasztották az autóosztályt, a csavargyárat és az egykori Ágyúgyár területén lévő ipartelepi üzemeket. A törzsgyár területén lévő autóosztályból előbb önálló gyár lett (Győri Autógyár), majd a Csepel Autógyár Hajtóműgyáraként működött, 1957-ben ismét önálló sodott, végül 1960 végén beolvadt az ugyancsak a vagongyárról leválasztott Győri Szerszámgyépgyárba. (A szervezeti változásokat lásd TABICZKYNÉ II., 1972. 32–33., valamint *A húszéveszredik*, 1954.)

radt, akinek a munkapadja mellé telefont szereltek, hogy országgyűlési képviselői teendőit a gyártócsarnokból is intézni tudja.¹⁵

A magyar esztergályos sztahanovisták a több száz százalékos kiugró eredményeket a szovjet sztahanovista esztergályosok (Bikov, Bortkevic és mások) ún. gyorsvágási módszerének az adaptálásával és műveleg megteremtett feltételek biztosításával érték el.¹⁶ Már a *Szakma Legjobb Munkása* címért folyó versenyben sem voltak ritkák a több száz százalékos (látszat)teljesítmények, az igazán grandiózus csúcseredmények a Sztálin 70. születésnapjára hirdetett verseny során, azon belül is az ún. „Sztálini műszak” alatt születtek.¹⁷

A Ganz Villamossági Gyár dolgozói 1949 őszén szólították fel a magyar dolgozók százazreit, hogy „jó, szocialista munkával” készüljenek „nagy tanítónk és barátunk születésnapjára”. Saját nevükben azt vállalták, hogy „elsősorban az egyéni munkaversenymozgalom felfokozásával” 1950. augusztus elseje helyett 1949. december 21-ére befejezik hároméves tervüket. A SZOT elnöksége természetesen azonnal „magáévá” tette a Ganz Villamossági Gyár dolgozóinak felhívását, és csatlakozásra szólította fel a többi vállalat munkásait. „Fejezzük be Sztálin elvtárs születésnapjára hároméves tervünket minden részletében, növeljük a munka termelékenységét! Álljanak sorompóba Sztahánov [!] magyar követői, kiváló teljesítményekkel mutassák meg a munka művészei művészetüket. Ilyen nemes célja még nem volt versenynek, mint az a cél, amelynek érdekében a Ganz Villamossági gyár dolgozói hívják most versenyre az egész magyar munkásságot. Ez a verseny Sztálin nevéhez fűződik és Sztálin születésnapját van hivatva a magyar munkásmozgalom kimagasló nagy eseményévé tenni.”¹⁸

A törzsgyár területén lévő autóosztályból előbb önálló gyár lett (Győri Autógyár), majd a Csepel Autógyár Hajtóműgyáraként működött,¹⁹ 1957 és 1960 között ismét önállósodott (Hajtóműgyár Győr), végül beolvadt az ugyancsak a Vagongyárról leválasztott Győri Szerszámgépgyárba.

A művi körülmények között megrendezett sztálini versenyben november elejétől december 21-éig a versenybe bevont sztahanovisták teljesítménye – némi hullámmal ugyan – de állandóan emelkedett. A „nagy napon” Horváth Ede 4123%-ot, Baranyai András 4301%-ot, Kék Zoltán 3160%-ot, Jakab Sándor 3040%-ot ért el.²⁰ A sztálini műszakot – annak ellenére, hogy Baranyai András ezen a napon magasabb teljesítmény

¹⁵ *Népszabadság*, 1974. április 2.

¹⁶ Magyarországon az esztergályosok 60-70 méter/perc vágási sebességgel dolgoztak. A szovjet sztahanovisták a kés előrehaladási sebességét különféle módszerekkel 5-600 méterre növelték. Ezzel, illetve a tokmány forgási sebességének a növelésével, valamint egyes munkafázisok egy menetben történő elvégzésével, több kés egyidőben történő alkalmazásával a megmunkálási időt a töredékére csökkentették. (*A nagy műszak*, 1950. 28–29.) Magyarországon a párt- és állami vezetők ösztönzésére Muszka Imre, Horváth Ede, Kék Zoltán, Jakab Sándor és mások kezdték először alkalmazni a gyorsvágást. Horváth Ede pl. 1949. november 23-án 260 méter/perc vágási sebességgel ért el 864%-ot. (*A nagy műszak*, 1950. 42.)

¹⁷ December 21-én, Sztálin vélelmezett születésnapján tartották az ún. „Sztálini műszakot”. Dolgozók tömegével írtak Rákosihoz levelet, amelyben vállalták, hogy ezt a napot különösen magas teljesítménnyel ünneplik. (*A nagy műszak*, 1950. 44.)

¹⁸ *Szabad Nép*, 1949. október 29., november 3.

¹⁹ Ebből 1953. január 1-jén kivált a Győri Célgépgyár.

²⁰ *Szabad Nép*, 1949. december 25.; MNL OL XIX–A–16–h–12. doboz. Országos Tervhivatal.

ért el – Horváth Ede nyerte, mert neki nagyobb lett a heti átlagteljesítménye. Horváth Ede nagy vetélytársa, az ugyancsak több ezer százalékos teljesítményt produkáló Muszka Imre, a csepeli WM esztergályosa ekkor már nem versenyzett, december elejétől annak a delegációnak a tagjaként tartózkodott Moszkvában, amely különvonaton a magyar nép ajándékát szállította a szovjet fővárosba Sztálin születésnapjára.²¹

Szögezzük le: a sztahanovisták jó szakemberek voltak, akik a munka mechanikus elvégzésén túl az eszűket is használták, törték a fejüket, hogyan lehet a munkát megkönnyíteni, racionalizálni. Horváth Ede 19 évesen már a háború alatt is jó szakmunkásnak számított, aki a nála évtizedekkel idősebb váltótársával is felvette a munkában a kesztyűt.²² Jakab Sándor éveikig csak dugattyút esztergált, és egy idő után olyan rutinra tett szert, hogy fogadásból vakon is elvégezte ezt a munkát.²³

Azzal természetesen tisztában voltak, hogy egyetlen nap alatt több mint egyhavi munkát csak a vállalati párt- és gazdasági vezetés által teremtett művi körülmények között lehet elvégezni, de fizikailag azt is csak néhány napig lehet bírni. A sztahanovistáknak a verseny idejére a legjobb, legerősebb gépeket²⁴ és a legegyszerűbben megmunkálható szériamunkát adták, amellyel nagy teljesítményt lehetett elérni. Munka közben soha sem kellett programot változtatniuk és a gépet időt rabló módon átállítaniuk. A munkadarabok gépre való feltételében és a kész alkatrészek levételében ún. átképzősök segítettek nekik²⁵ Náluk a verseny alatt elvétele fordult elő áramkimaradás, anyag- vagy szerszámhiány, a kés mindig meg volt élezve.²⁶ A verseny megkezdése előtt engedték, sőt kifejezetten ösztönözték őket a kísérletezésekre, próbálkozásokra, amelynek során nagy mennyiségű selejtet gyártottak és sok anyagot elpocsékoltak. Ha összevontak munkaműveleteket és egyszerre több késsel esztergáltak, akkor ennek a normáját úgy számították, mintha külön-külön, több menetben végezték volna ezeket a munkafázisokat.²⁷ A segítőknek köszönhetően a verseny hajrájában 2-3 géppel dol-

²¹ *Szabad Nép*, 1949. december 22.

²² *A nagy műszak*, 1950. 4–5.

²³ Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.

²⁴ Horváth Ede pl. egy olyan olasz gépen dolgozott, amelynek a motorját a verseny idejére erősebbre cserélték. Kék Zoltán és Jakab Sándor váltótársaként egy Ward típusú, erős angol revolveresztergán dolgozott, amelynek a befogó tokmányát elektromotor mozgatta.

²⁵ Horváth Ede „az egyik átképzőst odaállította az amerikánerhez (a munkadarab befogására szolgáló tokmány az esztergapadon – H. J.), a másikat a csúcshoz. Az egyik az egyik felén, a másik a másik felén fogta az autó féltengelyt, az egyik befogta a munkadarabot a tokmányba, a másik meg odatekerte a csúcsot a féltengely másik végéhez, amibe a megmunkálás előtt befűrtak egy lukat, ebbe ment bele az eszterga csúcsa. Ede nem csinált mást, mint elindította a gépet és beállította a kést. Amikor megmunkálta a darabot, az egyik átképzős az egyik végén, a másik a másik végén kinyitotta a tokmányt, eltekerte a csúcsot és levették a kész munkadarabot, és már tették is fel a következőt.” (Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.)

²⁶ Az Autógépműhelyben a versenyen kívül maradók rendszeresen órákig álltak anyag-, áram- vagy hűtőfolyadék hiánya miatt. Előfordult, hogy egyetlen napon hétszer kellett más alkatrész gyártására átállítaniuk a gépet. (*Győr-Sopron Megyei Hírlap*, 1951. június 7.)

²⁷ „Mi a váltótársammal, Kék Zoltánnal kerékagyat esztergáltunk. Öt késig mentünk el, mert öt méret volt. Így egyszerre öt műveletet csinált a gép. A normát olyan munkamenetre állapították meg, ahol egy késsel dolgoztak és minden munkaművelet után kést cseréltek. A normát ennél az új esztergánál nem vették le, hanem maradt a régi norma. (Interjú Jakab Sándorral.)

goztak egyszerre.²⁸ Általában nem dolgoztak végig a nyolc órát, hanem a hosszas előkészületeket figyelmen kívül hagyva csak azt a teljesítményt számolták át egész napi műszakra, amikor minden tökéletesen klappolt.²⁹ A megmunkálási időn a munkadarábok előkészítése során sokat lehetett spórolni. Ha a kovácsok a tengelyen kevesebb anyagot hagytak, akkor a fölösleget egy menetben is el lehetett távolítani, egyébként ehhez több időre volt szükség.³⁰ Lelkiismeretüket talán azzal nyugtatták, hogy mesterseges körülmények között sem lett volna képes akárki kiugró teljesítményekre, mert nem sokan rendelkeztek az ehhez szükséges szaktudással, összpontosítással, kitartással, munkaintenzitással és monotonia tűréssel.

Joggal merül fel a kérdés, hogy miért vállalták a szemfényvesztést? Hiszen tisztában voltak vele, hogy a népszerűségnek, az anyagi és erkölcsi előnyöknek ára van: a nyilvánosság előtt kell kiállniuk az ellenszenves intézkedések (terv- és békekölcsönjegyzési kampány, normaszigorítás, munkafegyelem megszilárdítása) mellett, amelyekkel időnként talán saját maguk sem értettek teljesen egyet.³¹ Munkatársaik közül sokan bennük a rendszer kiszolgálóit és kegyeltjeit látták, és őket is felelőssé tették a normák rendszeres szigorításáért, az életszínvonal drasztikus visszaeséséért.

A győri vagongyár sztahanovistái kivétel nélkül nehéz körülmények között nevelkedtek. A versenybe való bekapcsolódás számukra a társadalmi és anyagi felemelkedés lehetőségét kínálta. Kék Zoltán egy 15 gyerekes család legfiatalabb tagjaként látta meg a napvilágot. Horváth Edéké heten voltak testvérek, akik korán elveszítették az édesanyjukat, apjuk nagy nehézségek közepett egyedül nevelte fel a családot. Jakab Sándor szülei olyan szegények voltak, hogy fiúk tanonciskolai taníttatását sem tudták finanszírozni.³² De nem volt könnyű sorsa a győri sztahanovisták fiatalabb nemzedékéhez tartozó, 1953-ban Kossuth-díjjal kitüntetett *Porubszky Lajos*nak sem.³³

A huszonéves fiataloknak természetesen imponált, hogy az ismeretlenség homályából néhány hét alatt az országos érdeklődés középpontjába kerültek, valóságos sztárokat faragtak belőlük. A verseny során, majd azt követően még néhány hónapig újságcikkek tucatjai zengtek a munka frontján véghez vitt „hőstetteiket”.³⁴ A győri szta-

²⁸ Horváth Ede 1949 december közepén két géppel, Baranyai András egyenesen hárommal dolgozott egyszerre. (*Szabad Nép*, 1949. december 13., 14.)

²⁹ Kék Zoltán pl. „többnap előkészület és kísérletek után” 9 órától negyed egyig 37 db-hátsó kerékagyat készre esztergált és 25 darab nagyolását is elvégezte. Ezt a teljesítményt úgy számították át 8 órai munkára, mintha Kék az egész műszakban ilyen tempóban dolgozott volna, így jött ki 750%. Hasonlóképpen hat órai teljesítményt számították át Horváth Edénél is nyolc órai műszakra. (*Szabad Nép*, 1949. november 23.)

³⁰ Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.

³¹ Olyannyira nem, hogy egyesek közülük meghasonlottak, és nem vállalták a rendszer további propagálását. Őket gyorsan ejtették, és ettől kezdve látványosan mellőzték.

³² Jakab Sándor ezért vagongyári átképzősként tanulta ki az esztergályos szakmát.

³³ Szüleit a II. világháború alatti bombatámadásban elveszítette, rokonok nevelték fel. (*Szabad Nép*, 1953. május 19.)

³⁴ A sztahanovisták – így Horváth Ede – nevének az említési gyakorisága is világosan mutatja ennek a minden elemében felülről generált „mozgalomnak” a kampányjellegét. Az MDP központi napilapjában 1949-ben összesen 40 cikk foglalkozik Horváth Edével, ebből 39 november 5-e és december 31-e közötti időszakra esik. Bikov 1949. november 4-én látogatta meg a Győri Vagongyárat és Horváth Ede gépén mutatta be a gyorsvágást. Ettől kezdve alig van olyan nap, hogy ne jelenjen meg valamilyen hír a szovjet

hanovisták 1950 elején élmunkások lettek. Horváth Ede két hétig Galyatetőn üdült, majd küldöttként részt vett a Sztahanovisták I. országos értekezletén, ahol – Muszka Imrével együtt – beválasztották az elnökségbe. Ott ült a teljes Politikai Bizottság és a kormány számos tagja között az emelvényen. A tanácskozáson fel is szólalt, és április 4-e tiszteletére munkaversenyre hívta ki a Győri Vagongyár nevében a Weiss Manfréd gyárat.³⁵ A tanácskozással egyidőben záruló Szakma Legjobb Dolgozója versenyen a csúsesztergályosok között Muszka Imre mögött a 2. helyet szerezte meg.³⁶ Kék Zoltánnal együtt felszólalhatott az MDP II. kongresszusán.³⁷ 1950 tavaszától (Muszka Imrével együtt) Horváth Ede ikonikus, követendő példa, nagygyűlések szónokainak állandó hivatkozási alapja lett. Hamarosan megszokta, hogy rendezvények elnökségében foglal helyet, tisztségekkel (vállalati pártválasztmányi tag, megyei tanácsstag, megyei békebizottsági tag, megyei pártbizottsági tag, országgyűlési képviselő,³⁸ igazgató, az MSZMP Központi Bizottságának a póttagja,³⁹ majd rendes tagja), kitüntetésekkel (Kossuth-díj,⁴⁰ Munka Vörös Zászló Érdemrend,⁴¹ Munka Érdemrend arany fokozat,⁴² Szocialista Magyarorszáért Érdemrend⁴³) halmozzák el.

A sztársággal együtt járó, a korban kiemelkedő jövedelem sem volt utolsó. Mint korábban már utaltunk rá, a sztahanovista verseny első időszakában a vállalatokat utasították, hogy a kiugró teljesítmények után járó magas béreket fizessék ki. Sőt, a kormány a sztahanovisták érdekében eltörölte a havi 1500 Ft-os fizetés után szedett, erő-

---

sztahanovisták első számú győri követőjéről. 1950-ben 53-szor említik valamilyen formában a nevét, amiből 33 az első negyedévre esik, 20 az áprilistól december végéig terjedő háromnegyed évre. 1951-ben kiemelik, ezért ebben és a következő évben is csak két-két cikk foglalkozik vele. 1953 május közepéig hét alkalommal említik, a róla szóló cikkek kitüntetésével, képviselővé történő megválasztásával foglalkoznak. Nagy Imre kormányra kerülése után 1955. augusztus 17-ig egyetlen említés sem történik a Szabad Népből Horváth Edével kapcsolatban.

³⁵ *Szabad Nép*, 1950. február 28.

³⁶ *Szabad Nép*, 1950. március 2.

³⁷ *Az MDP II.*, 1951. (Kék Zoltán hozzászólását lásd 178–180., Horváth Edéét 362–364.)

³⁸ Az 1953. májusi országgyűlési választásokon Győr-Sopron megye képviselőjévé választották. 1958-ban ismét képviselőnek jelölték és természetesen meg is választották. Az Országgyűlés ipari bizottságának lett a titkára. (*Népszabadság*, 1958. október 22., november 27.) 1963-ban némi kerülővel immár a harmadik képviselői ciklusát kezdte meg. (MNL OL M–KS 288. f. 5. cs. 288. ó. e. A Politikai Bizottság 1962. december 28-i ülésének jegyzőkönyve. Az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezeti Osztályának a javaslata a Politikai Bizottságnak az 1963. február 24-én tartandó országgyűlési választás képviselő jelöltjeire.)

³⁹ 1957-ben az MSZMP Országos Értekezlete a KB póttagjának választotta. (*Pártkongresszusok*, 1985. 75.) Két és fél év múlva az MSZMP VII., 1962-ben a VIII. Kongresszusán ismét a KB póttagja lett. (uo. 83. és 89.) A párttestületből csak 1966-ban, a Lombos Ferencsel kirobbant és személyeskedésbe csapó vitája miatt maradt ki a Győr-Sopron megyei pártbizottság első titkárával együtt. Lombos ezt követően soha sem került vissza többé a KB-ba, Horváth Ede azonban 1970-ben ismét – a póttagság intézményének megszűnése miatt – immár rendes tagja lett a KB-nak, és ezt a tisztségét egészen az állampárt széteséséig megtartotta.

⁴⁰ 1950. március 15-én Muszka Imrével közösen 20 000 Ft-os megosztott Kossuth-díjat kapott a gyorsvágás terén sztahanovista módszerekkel elért kiemelkedő eredményeiért (*Szabad Nép*, 1950. március 15.)

⁴¹ A kitüntetést a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1953. április 4-e alkalmából adományozta a Győri Szerzemépgyár igazgatójának. (*Szabad Nép*, 1953. április 4.)

⁴² 1965-ben (MNL OL M–KS 288. f. 932. cs. 1965/10. ó. e.), valamint 1974-ben (*Népszabadság*, 1974. április 3.)

⁴³ *Népszabadság*, 1978. november 4.

sen progresszív illetmény többletadót is. Horváth Ede 1949 novemberi utolsó *betében* 560%-os átlagteljesítménye után 902 Ft-ot keresett, holott abban az időben a fizikai munkások *havonta* átlagosan 5–600 Ft-nál nem vittek többet haza.⁴⁴ Baranyai András heti keresete ugyanebben az időben 602, Kék Zoltáné 670 Ft volt.⁴⁵ A sztálini műszak alatt Baranyai András 1250, Horváth Ede 1200, Kék Zoltán 1050 Ft-ot keresett.⁴⁶ *Egyetlen nap* alatt több mint kéthavi átlagfizetést kaptak ekkor az élsztahanovisták. Horváth Ede négy hét alatt 10 113,40 Ft-ot, Baranyai András 8756,80 Ft-ot, Kék Zoltán 6875,80 Ft-ot keresett. A vagongyárban a munkások 1949-ben átlagosan 6914 Ft-ot kerestek *egy év* alatt, jóval kevesebbet, mint a sztahanovisták a sztálini verseny egy hónapja alatt.

De talán még a magas jövedelemnél is vonzóbbnak bizonyult a lakás. Győrtől már a két világháború között nagy hiány mutatkozott olcsó bérlakásokban. A lakáshelyzetet tovább rontotta az 1944–1945. évi több tucat légbombázás, ami hatalmas károkat okozott a város infrastruktúrájában. Horváth Ede nősülés után a Győrtől kb. 20 km-re fekvő Tényőn szerzett lakást, onnan járt be vonattal vagy biciklivel a vagongyárba dolgozni. A verseny indulásakor Horváth Ede felesége terhes lett.⁴⁷ Égetően szükségük volt egy győri lakásra és a vagongyár igazgatója a kiemelt sztahanovistáknak megígérte, hogy ha családot alapítanak, lakást kapnak. És a vagongyári vezetők állták is a szavukat, Kék és Jakab a vagongyári ún. gabonavásártéri pontonházakban, Ede pedig a belvárosban kapott lakást.⁴⁸

A sztahanovista versenyt a sztálini műszak után is erőltették,⁴⁹ ám a „mozgalom” kampány jellegét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy néhány hét után az irreálisan magas teljesítmények elenyésztek.⁵⁰ Pedig Rákosi éppen ennek a veszélynek az elkerülésére hívta fel a sztahanovisták I. országos értekezletén résztvevők figyelmét.⁵¹ A pártértekezletek, újságcikkek állandó témája lett a versenylendület lanygulása. A vállalatok igazgatói egy-egy bemutató megszervezésével „letudták” a sztahanovista versenyt, mert tisztában voltak azzal, hogy a kiugró eredmények eléréséhez szükséges mesterséges feltételeket az üzem összes dolgozója számára nem tudják biztosítani.⁵²

⁴⁴ Abban az időben a fizikai munkások még hetente kapták a fizetésüket. 1949-ben a Győri Vagongyárban a munkások havi átlagkeresete 576 Ft volt.

⁴⁵ *Szabad Nép*, 1949. november 27.

⁴⁶ *Szabad Nép*, 1949. december 25.

⁴⁷ *A nagy műszak*, 1950. 35.

⁴⁸ Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.

⁴⁹ Az MDP KV 1950. február 10-i határozata felhívta a helyi pártszervezetek figyelmét, hogy minden erővel segítsék, szervezzék és támogassák a sztahanovista mozgalmat. (MNL OL M–KS 276. f. 52. cs. 10. ó. e. Az MDP KV 1950. február 10-i ülése.)

⁵⁰ A Bikov-féle gyorsvágási módszert a mérnökök irreálisnak, sőt egyenesen szemfényvesztésnek tartották. A Daruüzem párttitkára maga is kijelentette, hogy „ilyen nagy hintázást, mint a gyorsvágás”, még nem látott. (MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 10. ó. e. Az MDP Győr városi bizottsága végrehajtó bizottságának 1952. március 13-i ülése.)

⁵¹ Rendkívül vigyáznunk kell, hogy a sztahanovista mozgalom ne kapjon kampány-jelleget. „Ne legyen szalmaláng, mely fellobban, nagy lánggal ég és utána csak hamu marad.” (Rákosi, 1951. 127.)

⁵² MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 1. ó. e. Az 1951. január 14-i városi pártértekezlet jegyzőkönyve.

Néhány kiszemelt, arra vállalkozó személy számára teremtettek olyan körülményeket, hogy pár órára, esetleg 1-2 hétre kiugró eredményeket érhessenek el, amit jelentettek, az újságok megírtak és ezután vissza lehetett térni a munka természetes és normális menetéhez.

A sztárolt élmunkások is rendszerint rövid ideig, a különleges feltételek biztosításáig voltak képesek a magas teljesítményre, ezért az általuk végzett munka mennyisége is hektikusan ingadozott.⁵³ Horváth Ede hiába ígérte meg 1950 március elején, hogy a „felszabadulás” 5. évfordulója tiszteletére újra eléri a sztálini műszakban produkált 4122,2%-ot, ebből nem lett semmi.⁵⁴ Új munkát kapott, olyat, amivel már nem tudott a korábbihoz hasonló kiugró eredményt elérni. Megszűnt a korábban tapasztalt minden oldalról történő tökéletes kiszolgálás is.⁵⁵ Az 1950-ben végrehajtott brutális méretű normarendezés után a magyar sztahanovistáknak már nem az lett a legfontosabb feladatuk, hogy 10-20-szorosan teljesítsék túl a normákat, hanem az, hogy az új normákat bármilyen kis mértékben túlteljesítsék. A győri vagongyárban az élmunkások eredményét 1950 nyarán már nem *százalékban* (mert az már nem „mutatott” jól), hanem *darabban* mutatták ki.⁵⁶ Az 1950. évi normarendezés és a különleges kiszolgálás megszűnése után Horváth Ede teljesítménye is jelentősen visszaesett.⁵⁷

A kampányszerű versenyek Nagy Imre kormányra kerüléséig tovább folytatódtak, amire az apropót a szocialista ünnepek (április 4., augusztus 20., november 7.), pártkongresszusok, az I. öt éves terv indulása, Rákosi 60. születésnapja) adták.⁵⁸ A versenymozgalom teljesen formálissá vált, a felajánlásokat a versenyszervezők tették, a dolgozóknak fogalmuk sem volt arról, hogy most ők éppen versenyeznek és mi is az ő versenyfelajánlásuk.⁵⁹ A feszített ütemű, elsősorban a nehéziparra (azon belül is a ki-termelő iparágakra) koncentrált I. öt éves terv aránytalanságai miatt krónikussá vált az anyag- és energiahiány, ezért 1952-től kezdve a sztahanovista verseny célja a mennyiségi előírások teljesítése és túlteljesítése helyett egyre inkább a minőség javítása, az anyaggal és energiával való takarékoság lett.⁶⁰

⁵³ A sztahanovista versenyt 1950 tavaszán Rákosi óhajára a mezőgazdaságban is megszervezték. Korsós Ilona jászkiséri traktoros lány az egyik nap hat óra alatt összekapcsolt munkagépekkel 1103%-ot, ugyanakkor a hét többi napján csak 60-80%-os teljesítet. (MNL OL XIX-K-1-c 24. doboz. FM Kol-légium 1950. április 1-jei ülése.)

⁵⁴ *Szabad Nép*, 1950. március 5.

⁵⁵ *Szabad Nép*, 1950. március 19.

⁵⁶ Mércse Miklós kézikovács napi normája ekegerendelyből 15 db volt, ehhez képest 1950 nyarán 22 db-ot készített. Ez azonban már csak 147% volt, ami a korábbi sokszáz százalékos teljesítményhez képest csekélynek tűnt. Ezért százalékban nem is fejezték ki teljesítményét. (*Szabad Nép*, 1950. augusztus 10.)

⁵⁷ E szakasz során Horváth Ede Muszka Imre után ismét második lett, de már csak 174%-os átlagteljesítményt tudott felmutatni. (*Szabad Nép*, 1950. augusztus 12., szeptember 16.)

⁵⁸ Győr város tíz legnagyobb üzemének 20 100 dolgozója közül 15 729 tett felajánlást Rákosi 60. születésnapjára. (MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 10. ó. e. Az MDP városi bizottsága végrehajtott bizottságának 1952. február 29-i ülése.)

⁵⁹ 1951 augusztusában a munkások a versenyfelajánlások regisztrálásánál azt mondták a versenyfelelősnek, hogy „*íjjon be az elvtárs, amit akar*”. Ezt követően a „felajánlást” már senki sem vette komolyan. (*Győr-Sopron Megyei Hírlap*, 1951. augusztus 31.)

⁶⁰ MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 10. ó. e. Az MDP városi bizottság végrehajtott bizottságának 1952. március 13-i ülése.

Az elsősorban a 37 mm-es légvédelmi ágyúk kocsizó szerkezetének gyártására szakosított Győri Szerszámgépgyár 1951 júliusában vált ki a győri vagongyárból.⁶¹ Első igazgatójává *Porubszky Jánost*⁶² nevezték ki, aki azonban nem tudott megbirkózni a termelés beindításának ezernyi gondjával, ezért néhány hónap után visszament a vagongyárba dolgozni.⁶³ Porubszkyt 1951 őszén Horváth Ede váltotta, akinek az irányítása mellett a hadiüzem termelése rövid időn belül konszolidálódott. Vezetése alatt a Szerszámgépgyár a város egyik legjobban szervezett üzemévé vált.⁶⁴ Szenvedélyes beruházó volt, és attól sem riadt vissza, hogy az akkori szabályok áthágásával a felújítási források egy részét „feketeberuházásként” új létesítmények emelésére fordítsa.⁶⁵

Horváth Edén kívül Kék Zoltán, Jakab Sándor, Baranyai András is országos ismertségre tett szert a sztahanovista verseny során. De az esztergályosokon kívül más szakmákban is sok sztahanovista dolgozott Győrött részben a vagongyárban, részben más győri vállalatoknál. *Nyitrai Jenő* fúrós, *Ott Józsefné* magkészítő, *Ferenczy Ödön* öntő, *Lengyel András* szeszipari munkás, *Szabó József* festő és mázoló, *Zelkó András* kubikus, *Balogh Ferenc* fonó a Szakma Legjobb Dolgozója versenyben Horváth Edét megelőzve az első helyen végzett.⁶⁶ Horváth Edével 1950 március idusán egyszerre kapott megosztott Kossuth-díjat Ott Józsefné magkészítő és Ferenczy Ödön acélöntő „sztahanovista munkamódszerrel elért magas teljesítményükért”.⁶⁷ Három évvel később Kossuth-díjjal tüntették ki Porubszky Lajost is. Magyarázatot kell keresnünk arra a kérdésre, hogy közülük miért Horváth Ede lett a kiválasztott? Milyen személyes tulajdonsá-

⁶¹ A vagongyári ipartelepét és az autógyártó üzemet 1951 júliusában, a csavargyárat pedig 1951 októberben választották le az anyaggyárról. A Győri Szerszámgépgyár, a Győri Autógyár és a Csavargyár a szervezetlenség és az anyaggárral való kapcsolat megszakadása, a kiszolgáló részlegek új helyen történő kiépítése miatt hónapokig súlyosan elmaradt a tervek teljesítésével. Sok gonddal az új profilok termelésének a beindítása és a szakképzett munkaerő biztosítása is. (MNL GyMSMGyL XXXV. 36. f. 1. fcs. 8. ó. e. Az MDP Győr Városi végrehajtó bizottságának 1951. július 31-i ülése.)

⁶² Porubszky János (1913) vasesztergályos 1941-ben szökött át a II. bécsi döntéssel Magyarországhoz csatolt Észak-Erdélybe. Innen került Győrbe, ahol vasesztergályosként dolgozott a vagongyárban a háború végéig. 1945-ben belépett az MKP-ba, egy tízhónapos pártiskola elvégzése után rövid ideig Győr város MKP titkára lett. Tapasztalatlansága miatt erről a funkciójáról lemondott és visszament az előző munkahelyére, ahol 1946-tól különféle középvezetői tisztségeket töltött be, majd 1951 nyarán az önálló sodott Szerszámgépgyár első igazgatójává nevezték ki. A kezdeti nehézségekkel nem boldogult, ezért visszament az akkor az anyaggyárból már szintén kivált Autógyárba. 1957-ben tagja lett a megyei pártbizottság végrehajtó bizottságának. Ebbéli funkciójában ő volt Horváth Ede legélesebb, időnként már a személyeskedés határát súroló kritikusa. 1960-ban a megyei Népi Ellenőrzési Bizottság elnöke lett, ahonnan azonban „vezetőképesség hiányában” kordedvezménnyel nyugdíjazták. (MNL GyMSMGyL Káderanyagok mikrofilmen 1. tekerés.)

⁶³ A hadiipar az eltűltzott világháborús veszély ellenére is ugyanazokkal a napi gondokkal küszködött, mint a polgári termékekre szakosodott vállalatok. (OKVÁTH, 1999. 218–219., 236–237., 243. Lásd még: GERMUSKA, 2014.)

⁶⁴ MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 1. ó. e. Az 1951. november 18-i városi pártértekezlet jegyzőkönyve. Jól mutatja ezt az a tény, hogy a Szerszámgépgyár 1956 nyaráig 13-szor nyerte el az élizem kitüntetést és az ezzel járó anyagi és erkölcsi elismerést. (*Szabad Ifjúság*, 1956. augusztus 26.)

⁶⁵ A vállalat csarnokainak a területe az 1951. évi 6000 négyzetméterről 1958-ra 24 000 négyzetméterre emelkedett. (MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 1. f. 3. fcs. 49. ó. e. A Győri Szerszámgépgyár fejlesztésének ismertetése, 1958. augusztus 29.)

⁶⁶ *Szabad Nép*, 1950. március 2.

⁶⁷ *Szabad Nép*, 1950. március 15.

gokra volt szükség ahhoz, hogy valakit a szocialista társadalmi rendszer beemeljen a hatalom sáncai közé?

Első helyen kell említeni a rendszer céljaival való maximális azonosulást és a sokszor gyűlölt feladatok mellett való nyílt kiállást, ezek propagálását.⁶⁸ Ellenétben az „álsztahanovistákkal”, nem válogatott a munkák között, és szükség esetén igyekezett maga elhárítani a munka folyamatosságát akadályozó tényezőket.⁶⁹

Nem ártott egy kis exhibicionizmus sem. Horváth Ede egész életében büszke volt arra, hogy részt vett a sztahanovista versenyben, állítólag első lakásának névtábláján ez állt: Horváth Ede sztahanovista esztergályos. Csak középiskolát végzett (azt is már igazgatóvá történő kinevezése után), de autodidakta módon kétségkívül sokat tanult. Hallatlanul nagy önbizalma volt, gyorsan megtanult magasabb politikai körökben fesztelenül viselkedni. Bár mindig nagy gondot fordított a megjelenésére, általános műveltségi hiátusából adódó beszédhibáját nem tudta (vagy nem is akarta) korrigálni. Élete végéig használta az „esztet”, a „bánca a hiúságot” kifejezéseket. A prémiumot pl. mindig prériumnak ejtette, holott nyilván ezerszer hallotta másoktól a helyes kiejtést. Környezetéből senki sem vette a bátorságot, hogy ezekre a hibáira figyelmeztesse. Előfordult, hogy vezető munkatársait, minisztériumi tisztviselőket átkeresztelt, egyszerűen nem az igazi nevükön szólította őket, amit az illetők nem kifogásoltak. Győr korábbi polgármestere, Balogh József találoán úgy jellemezte az egykori vezért, hogy: „Nagy formátumú ember volt, kis hibákkal.”⁷⁰

Feltétlenül szükség volt egy jó adag merészségre, vállalkozói kedvre, és az új kihívások elől sem volt szabad kitérni. Kevesen tudják, hogy a győri sztahanovisták közül nem Horváth Edét, hanem Jakab Sándort kérték fel először arra, hogy legyen a Csepeli Fogaskerékgyár igazgatója, de ő ezt a feladatot tapasztalatlanságára és csupán hat elemi iskolai végzettségére való hivatkozással visszautasította. Horváth Ede ellenben némi hezitálás után elvállalta a rendkívül rossz állapotban lévő és a tervét az első időszaban rendre nem teljesítő gyár igazgatását, igaz, neki nem kellett elhagynia a várost, számára ismerős terepen maradt.⁷¹ Nem kevés kockázatot vállalt azzal, hogy rendre áthágta a termelést akadályozó bürokratikus előírásokat. Egy interjúban úgy nyilatkozott, hogy „én az ördöggel is cimborálok, hogy a tervteljesítés, a gazdaságosság meglegyen”.⁷²

⁶⁸ Horváth Ede, ha azt várták tőle, több ezer százalékot teljesített, átadta munkamódszerét a lemaradóknak, agitált a béke, a munkafegyelem megszilárdítása, az elavult normák megváltoztatása, a békekölcsön-jegyzés mellett. Harcolt az „imperialisták”, a bér- és normacsáló „jobboldali szociáldemokraták” ellen, de ha a szükség úgy hozta, embereket és értékeket mentett az 1954-es szigetközi árvíz idején, amiért Ásványráron hálából egy utcát ma is Szerszámgyépgyár utcának neveznek, tsz istállót épített a kiszűzemi mezőgazdaság átszervezésékor.

⁶⁹ Az ország legismertebb „álsztahanovistája” Róder Béla csúcsesztergályos, a róla elnevezett mozgalom kezdeményezője, aki a Kossuth-díj odaítélése után teljesen megváltozott. „Kivételes elbánást, kiemelt fizetést követelt. Csak olyan szériamunkát volt hajlandó elvállalni, amin sokat lehetett keresni. Az önzés, az anyagiasság hínárjába került” – írta róla az MSZMP központi napilapja. (*Népszabadság*, 1959. szeptember 20.) Győrről Baranyai Andrást börtönözték ki gyorsan a sztahanovisták köréből, mert ő is válogatott a munkában, és nem volt hajlandó a bérével arányos összegben államkölcsönt jegyezni. (Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.)

⁷⁰ Romvári Ferenc személyes közlése.

⁷¹ Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.

⁷² *Szabad Ifjúság*, 1956. augusztus 26.

A felügyeleti hatóság hosszú időn keresztül elnézte kisebb-nagyobb szabálytalanságait, mert tudták: nem egyéni haszonlesésből, hanem a terv mindenáron való teljesítése érdekében folyamodott az akkori szabályokkal homlokegyenest ellenkező megoldásokhoz. Így szerzett pl. közvetlenül külföldi cégtől, tehát a külkereskedelem állami monopóliumának a megkerülésével traktor pótkocsikhoz gumiköpenyt, vagy győzte meg a diósgyőri kohászokat egy éjszakába nyúló dáridóval a hengersor azonnali átállításáról, mert a győri gyárnak sürgősen szüksége volt a speciális méretű hengerelt acélra. De ha úgy látta jónak, nem riadt vissza egy kis dokumentum hamisítástól sem.⁷³ Több eset is bizonyítja, hogy az irányító párt- és állami szervek elnézték, vagy enyhén büntették azokat az apróbb korrupciós ügyeket, ahol a megvesztegetés nem egyéni haszonszerzésből, hanem a termelés folyamatosságának a biztosítása érdekében történt. A vállalati igazgatók egy része külön megvesztegetési keretet biztosított az anyagbeszerzőknek, hogy a lehetetlen viszonyok között is hozzájussanak a gyár számára létfontosságú anyagokhoz és alkatrészekhez. Ezekben a korrupciós ügyekben általában nem sújtották kemény büntetéssel (pl. letöltendő börtönnel) az érintetteket.⁷⁴ Ugyanakkor a rendszer (különösen a Kádár-érában) kíméletlen volt azokkal a vezetőkkel szemben, akik saját zsebre loptak.⁷⁵

A fenti állításnak nem mond ellent az a tény, hogy Horváth Edét 1962-ben a Politikai Bizottság megrovás pártbüntetésben részesítette, mert szabálytalanul használta fel az igazgatói alapot, lényegesen túllépte a reprezentációs keretet és néhány tucat csónakmotort adott párt- és állami funkcionáriusoknak „próbahasználatra”, amely csak ürügy volt a motorok ingyenes juttatására. Egyeseknek a gyár ingyen vagy jelképes áron TV-antennát és erősítőt is készített. Horváth Ede kezéhez ezekben az ügyekben egy fillér sem tapadt, ő az „ajándékokkal” a gyár számára szeretett volna kompetens személyeknél előnyöket szerezni. Elképzelhető, hogy ezt az ügyet eltusolják, ha nem kapcsolódik össze *Hábn Miksa* és *dr. Móra Bertalan* szerszámgépgyári dolgozó koncepciójához, akik a gyárban tapasztalt szabálytalanságokat levélben jelezték *Fock Jenő*nek, a PB-tagjának, miniszterelnök-helyettesnek, Győr-Sopron megye országgyűlési képviselőjének. Emiatt a helyi pártszervek „frakciózás”, vezető pártszervek névtelen levelekkel történő „zaklatása”, a hivatali út megkerülése és egyes, a jelenésben szereplő személyek rágalmozása miatt szigorú megrovás pártfegyelmi büntetéssel sújtotta őket. Mivel fellebbezésüket a helyi (városi és megyei) pártszervek elutasították, 1961 áprilisában az MSZMP fegyelmi ügyekben legmagasabb párttestületéhez, a

⁷³ Vas Zoltán, az Országos Tervhivatal elnöke három db szerszámgépet utalt ki a gyárnak. Ő azonban a hármas szám után írt egy nullát és elhozott 30 db gépet. (Fábián é. n. 76–77.)

⁷⁴ A Győri Csavargár igazgatóját 1954-ben egy évre alacsonyabb beosztásba helyezték, mert az anyagbeszerzőket sűrűn részesítette kisebb jutalmakban az igazgatói alaptól azzal a céllal, hogy ezzel korrumpálják a beszállítókat az anyagbeszerzéseknél, vasutasokat vagonok kívül történő kiállításáért.

⁷⁵ Lásd pl. Török István szakszervezeti vezetőnek az ügyét. (MNL OL M–KS 288. f. 4. cs. 44. ő. e. A KB 1961. november 17-i kibővített ülésének jegyzőkönyve. Lásd még: TISCHLER, 2003.) – Hasonló eset történt dr. Katona Lajos egykori Győr városi, majd Győr-Sopron megyei tanácselnökkel is, aki – kis kitéréssel – 1966-os leváltása után a Győr-Sopron Megyei Húsipari Vállalat igazgatói székébe landolt és ott olyan korrupciós ügyekbe keveredett, amelyekből neki személyes haszna származott. A bíróság őt is letöltendő börtönbüntetésre ítélte. Börtönben azonban végül nem kellett vonulnia, mert kora és megrendült egészségi állapota miatt a bíróság mentesítette őt a letöltés alól.

Központi Ellenőrző Bizottsághoz fordultak jogorvoslatért. A KEB megállapította, hogy a Háhnék bejelentésében szereplő tények jó része valós, amiért elsősorban a vállalat igazgatóját terhelte a felelősség. Háhn Miksa és dr. Móra Bertalan büntetését megrovásra mérsékeltek, ugyanezt a büntetést kapta Horváth Ede és egy sor pártfunkcionárius is.⁷⁶ Az érintettek pártfegyelmi büntetését a KEB 1965 májusában törölte. Horváth Edét ebben az évben Munka Érdemrend arany fokozat kitüntetésben részesítették.⁷⁷

Igazgatóvá történt kinevezése után hamar visszatetszést keltett a szokásostól sok tekintetben eltérő vezetési stílusa, magatartása, a gyár dolgozóival szemben használt bárdolatlan, esetenként kifejezetten durva, az embereket személyükben megalázó viselkedése.⁷⁸ Nehezen tolerálták az alkalmazott hangnemet, a hirtelen haragot. Nem tűrt semmiféle ellentmondást. Sokszor és indokolatlanul büntetett, máskor ugyanilyen könnyen és bőkezűen jutalmazott. A megbántott emberek egy része, utóbb visszagondolva megértette a vezér intézkedéseit. Úgy gondolta, hogy egy 15-20 ezres nagyságú gyárat nem lehetett volna másként vezetni.⁷⁹ De azt mindenki elismerte, hogy kiváló gazdasági vezető, jó szervező és a dolgozók jól keresnek az üzemben. Ennek minden bizonnyal nagy szerepe lehetett abban, hogy a Szerszámgépgyár az '50-es évek végétől sorra csábította el a város vasas üzemeiből, elsősorban a Vagonygyárból a legjobb szakmunkásokat. A közép- és felsőszintű vezetők egy része viszont Horváth Ede magatartása miatt otthagya a Szerszámgépgyárat és tovább állt – rendszerint a Mezőgéphez dolgozni. (Tény viszont, hogy egy részük az elszenvedett sérelmek ellenére néhány év után visszatért Horváth Ede keze alá.)

Nagyon kevés emberrel tegeződött, jobbára még a közvetlen helyetteseivel is magázódott. Csak a gyári párt- és KISZ-titkárok részesedtek abban a megtiszteltetésben, hogy az igazgató tegező viszonyt javasolt nekik. Horváth Ede a beosztottjaival szemben tartotta a háromlépés távolságot, amit meg lehet érteni és el lehet fogadni. Ő azonban azoktól az egykori közvetlen munkatársaitól is elvárta, hogy magázzák, akikkel korábban ugyanazon a munkahelyen ugyanazt a fizikai munkát végezte.⁸⁰ Az a fur-

---

⁷⁶ Lásd erről: HONVÁRI, 2015. 123–127. és HONVÁRI–TORDA, 2015.

⁷⁷ MNL OL 288. f. 932. cs. 1965/10. ó. e.

⁷⁸ Ne gondolja senki, hogy ez a fajta nehezen tolerálható stílus kizárólag Horváth Edére lett volna jellemző abban az időben. A Pamutszövő és Műbörgyár igazgatójáról pl. az 1954 tavaszán megejtett pártfegyelmi vizsgálat a következő megállapítást tette: „Nem tűr semmi ellentmondást és minden a tudomására jut. A főmérnököt pl. lehülyézi, elmondja mindenféle trógernak.” Azoktól pedig, akik bármilyen fórumon bepanaszolták, hosszú időre megvonta a prémiumot. Azzal is megvádolták, hogy a Keffel Ede-féle műbörgyárnak a Graboplasttal való egyesítésekora a vállalati párttitkárral közösen „kölcsonvettek” két rádiót és három szőnyeget, egy részüket a saját lakásukra vitték „átmenetileg”. (MNL GyMSMGyL. XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 19. ó. e. A Győr Városi Pártbizottság végrehajtó bizottságának 1954. április 6-i ülése.)

⁷⁹ Lásd pl. Fábíán, é. n. 150.

⁸⁰ Csak kevesen mertek szembe szállni ezzel az elvárásával. „Amikor a Hajtóműgyárat bekebelezte, ő magázott engem mások jelenlétében, de én nem, én letegeztem őt akkor is.” (Interjú Jakab Sándorral, az interjú a szerző tulajdonában.)

csaság is előfordult, hogy régi munkatársai a gyáron kívül tegeztek, a gyáron belül pedig igazgató elvtársozták Horváth Edét.⁸¹

Ellentétben több kétkezi munkásból gyárigazgatóvá avanszált kortársával, Horváth Ede példás családi életet élt, nem voltak nőügyei, szinte sohasem ivott alkoholt, nem vadászott, nem lumpolt és semmivel sem lehetett korrumpálni.⁸² Feddhetetlen volt, ezért ellenfelei alig találtak rajta fogást. Vezetői ténykedése során ezért elsősorban azzal vádolták, hogy beosztottjaival szemben időnként megengedhetetlen hangnemet használ, illetve párton kívüli, múltjuk miatt zsarolható emberekkel veszi magát körül, és nem kéri ki a gyári pártszervezet, szakszervezet véleményét azokban a kérdésekben sem, amelyekben az üzemi társadalmi szervezeteknek beleszólási, véleményadási, sőt némely kérdésben egyenesen vétőjoguk volt. Emiatt az első – nem nyilvános – bírálatot az MDP KV 1953. június 27–28-i ülése után tartott kibővített győri pártválasztmányi ülésen kapta.⁸³

Az SZKP XX. kongresszusa utáni hónapokban Horváth Edét a kritika elfojtásán túl már azért is bírálták, mert megtorolja, akik tevékenységét bírálni merészelik.⁸⁴ Az üzemi munkástanács 1956 októberében menesztette az egykori sztahanovista esztergályost és csak Kádár hatalomra jutása után került vissza a Szerszámgépgyár élére.

Horváth Ede a Kádár-rendszer idején is gyakran került konfliktusba a helyi és országos pártvezetéssel. 1959 nyarán a Földművelésügyi Minisztérium párttitkára vizsgálatot indított ellene traktor pótkocsi gyártásának az ügyében.⁸⁵ Az állampárt 1959. ok-

⁸¹ „Mi gyáron kívül tegeztük egymást, de gyáron belül sohasem. A gyáron belül igazgató elvtárs volt, a gyáron kívül Ede. A tiszteletet azt megkövetelte Ede.” (Interjú Heiter Károllyal, az interjú a szerző tulajdonában.)

⁸² Állítólag évtizedekig megőrizte ménfőcsanakai családi házának az építésével kapcsolatos összes számláját, szerződését, hogy szükség esetén minden fillérről el tudjon számolni. Bár minden bizonnyal kapott volna a gyárban ingyen ebédet, ő ragaszkodott ahhoz, hogy kifizesse a jegy árát. A MAN üzlet nyélbe ütése után egy Renault személyautót küldtek neki ajándékba. Egyszer kipróbálta, majd átadta a gyárnak a kombit. (Fábián, é. n. 334–335.)

⁸³ A győri városi pártvezetés szerint a Győri Szerszámgépgyárban mellőzik a kollektív vezetést, „nem tűrik a bírálatot”, ezért csökken „a párt tömegbefolyása”, és itt „az ellenség uralja a terepet”. Ahol nem érvényesül a pártdemokrácia, ahol nem tűrik a bírálatot, ott nagy a személyi kultusz kialakulásának a veszélye. különösen a gazdasági vezetők körében. „Ez különösen tapasztalható Horváth Ede elvtársnál, [...] ahol [...] minden módon igyekeznek az emberek tudtára adni, hogy ő ott a vezető. Az ilyen helyeken aztán „az ellenség is igyekszik kihasználni a lehetőségeket, hogy egyes elvtársak közvetlen környezetébe férkőzzenek és észrevétlenül bizalmukba kerülve fejtsék ki népellenes tevékenységüket”. (MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 2. ó. e. Az 1953. augusztus 28-i városi kibővített pártválasztmányi ülés jegyzőkönyve.)

⁸⁴ „Vannak egyes helyek – vetette fel a tanácskozás egyik hozzászólója –, ahol (ha) bírálják a vezetőket, funkcionáriusokat, ennek megtorlása következik, mint a Győri Szerszámgépgyárban is.” (MNL GyMSMGyL XXXV. 402. 36. f. 1. fcs. 2. ó. e. Győr városi pártbizottság vb-jének 1956. április 29-i ülése.)

⁸⁵ Horváth Ede 1959 nyarán a Földművelésügyi Minisztérium kifejezett ellenzése dacára kezdett hozzá egy súlyban és árban a korábbihoz képest hátrányosabb traktor vontatású pótkocsi gyártásához. Bár a földművelésügyi tárca nem járult hozzá a gyártáshoz, nagy mennyiségű anyagot leszártak és megkezdték a pótkocsi gyártását. Ráadásul a Győri Szerszámgépgyár igazgatója a pótkocsi gyártásával kapcsolatban keletkezett vitás ügyben olyan jelentést készített az FM pártszervezet titkárának, amely „nem a valóságnak megfelelő, több vonatkozásban félrevezető beállításban hivatkozott megállapodásokra”. A Politikai Bizottság hozzájárult ahhoz, hogy a KB-póttag Horváth Edét a KEB meghallgassa. Ennek az ügynek a

tóber 31. és november 1-jén tartott Győr-Sopron megyei pártértekezletén Fock Jenő, PB-tag, miniszterelnök-helyettes a plénum előtt bírálta Horváth Edét beosztottjaival szemben alkalmazott durva megnyilvánulásaiért.⁸⁶ Az MSZMP KB Ipari Osztálya 1959 novemberében ugyancsak vizsgálódott az igazgató magatartása kapcsán, aminek a végén szóban figyelmeztették a Szerszámgépgyár igazgatóját emberi hibái miatt.⁸⁷

Ezek a fegyelmi ügyek – és általában Horváth Ede negatív megítélése – minden bizonnyal közrejátszott abban, hogy a Győr-Sopron Megyei Pártbizottság végrehajtó bizottsága a pártfegyelmi büntetés alatt álló Horváth Edét (aki egyébként 1953-tól több cikluson keresztül parlamenti képviselő volt) nem akarta az 1963. évi országgyűlési választásokon indítani. A KB apparátus, illetve a Politikai Bizottság nyomására azonban a megyei pártbizottság is megváltoztatta álláspontját, és támogatta Horváth Ede indítását a választásokon.⁸⁸

Mielőtt megnéznék, hogyan jutott el az ország 2-3. legnagyobb gépgyárának, a Magyar Vagon- és Gépgyárnak a vezérigazgatói székébe, foglalkoznunk kell egy közkeletű állítással, miszerint Horváth Ede azért léphetett túl a korabeli szabályokon, engedhetett meg magának jóval többet, mint mások, kapott az átlagnál sokkal nagyobb állami támogatást, mert tagja volt az állampárt vezető testületének és kitűnő patrónusai voltak (mindenekelőtt Kádár János), akinek a közbenjárásra minden ügy számára (és vállalata számára) kedvező módon dőlt el.

A valóság azonban ennél jóval komplikáltabb. Horváth Ede 1957-ben lett az MSZMP KB póttagja, addig csak helyi párt- és állami testületekbe választották be. Igaz, hogy 1953-tól országgyűlési képviselő, ám a pártállami időkben a mezei képviselőség nem számított hatalmi pozíciónak, a KB-tagság már inkább. Török István ügye is mutatja azonban, a KB-tagság sem lehetett mentsvár és senkit sem mentett meg a totális bukástól, sőt a börtöntől sem, ha az illető lopott és lebukott. Az ismertség, magas állami és párttestületi tagság, a személyes kapcsolatok természetesen minden politikai és gazdasági vezető számára előnyökkel járt. Leginkább azzal, hogy első kézből értesülhetett a legfelső párt- és állami vezetés szándékairól, terveiről. Horváth Edét általában nem kellett a pártvezetésnek megvédenie, mert a győri gyárigazgató a legtöbbször

---

további részleteiről információ nem került elő. (MNL MOL 288. f. 5. cs. 142. ó. e. Feljegyzés a Politikai Bizottság 1959. július 28-i ülésére.)

⁸⁶ Ennek a megyei pártértekezletnek megjelent a jegyzőkönyve (*Pártkonferenciák*, 1983.), de a kiadvány csak a beszámolókat, az elfogadott határozatot és a megválasztott vezetők nevét közli, a hozzászólásokat nem. Csak a pártértekezlet beszámolója található az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezeti Osztályának az iratai között is. Fock bíráltról más forrásokból tájékozódhatunk. Jakab Sándor visszaemlékezésében a következőket mondja: „Egy alkalommal volt egy megyei pártértekezlet, Fock Jenő volt itt. Horváth Ede is fent ült az elnökségben. En is ott voltam és megbírálták a Horváth Edét. Fock Jenő és az, aki a beszámolót tartotta, megbírálták Edét. És Ede bepörgött, és otthagytá az egész értekezletet. A Fock Jenő kiment utána és visszacsalta. Feltettem magamnak a kérdést: ki lett ebből a Horváth Edéből? Egy ilyen esetért azonnal el kellett volna zavarni a gyár éléről! Egy megyei pártértekezleten ilyen történik? Visszajött a terembe az Ede, és aztán vége lett az értekezletnek, és nem történt semmi.”

⁸⁷ MNL OL M–KS 288. f. 932. cs. 1965/10. ó. e. Az MSZMP KB 1960. december 21-i levele Bittmann Ernő Győr városi pártbizottság első titkárához.

⁸⁸ MNL OL M–KS 288. f. 5. cs. 288. ó. e. A Politikai Bizottság 1962. december 28-i ülésének jegyzőkönyve. Az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezeti Osztályának a javaslata a Politikai Bizottságnak az 1963. február 24-én tartandó országgyűlési választás képviselő jelöltjeire.

ször éppen a politika szándékait valósította meg. A szocialista rendszer – különösen Rákosi idejében – inkább tekinthető a pártállam munkások fölött gyakorolt diktatúrájának, mint proletárdiktatúrájának. Amikor Horváth Ede a Szerszámgépgyárban, illetve később a vagongyárban kemény kézzel rendet teremtett és minden eszközzel biztosította a munkafegyelmet, nem tett mást, mint amire az MDP főtitkára utasította a munkásigazgatókat.⁸⁹ Nem volt ez másképpen a Kádár-rendszer idején sem. Horváth Ede az 1960-as években több alkalommal bocsátott el felesleges (vagy annak ítélt) embereket az általa vezetett gyárakból. Tulajdonképpen ebben az esetben is az MSZMP KB határozatát hajtotta végre, amely az 1960-as évek első felében a magyar gazdaságban kialakult tartós egyensúlytalanság miatt komoly restriktív intézkedésekre, normaszigorításra, alapvető fogyasztási cikkek fogyasztói árának jelentős emelésére és más egyéb szigorításra kényszerült, amelyben megengedett eszköznek számított a felesleges munkaerő vállalattól történő elbocsátása is.

Ami pedig az állami forrásokhoz való hozzájutást illeti, tény, hogy a vagongyár (és a többi „zöld” és „vörös” báró, *Burgert Róbert, Szabó István*, Horváth Ede és mások) tényleg jelentős (és az új gazdasági mechanizmus bevezetéséig vissza nem térítendő) állami forrásokhoz jutottak. De ezek a kiemelt „bárók” jó érzékkel arra törekedtek, hogy országos fejlesztési programokhoz kapcsolódjanak, amely szinte automatikusan nagyobb központi forráshoz való jutással kecsegtetett. Másrészt, ha ezek a vezetők az első támogatási összegekkel abszolút rosszul sáfádkodtak volna, akkor nem valószínű, hogy újabb forrásokhoz jutnak. A szocialista rendszer ismert korlátjai között bebizonyították, hogy lehet „gúzsba kötve” is táncolni. Olyan eredményeket mutattak fel, amely biztosította a forrásokhoz és az egyéni elbírálásokhoz való hozzáférést. (Nem beszélve arról, hogy 1968 után a fejlesztési források legnagyobb része már kamatostul visszafizetendő hitel, és nem ingyenes állami juttatás volt.)

Arra nézve, hogy Horváth Ede miért jutott – már a direkt típusú irányítási rendszerben is – több lehetőséghez, mint a konkurencia, egyetlen jellemző példát említek. A vagongyár területére beekelődött, de önálló üzemként működő Hajtóműgyár kitelepítése az 1950-es évek végétől állandóan napirenden volt. Így akartak ugyanis helyet felszabadítani a vagongyári motorvonatok gyártásához, amihez abban az időben nagy reményeket fűztek. Különböző tervek születtek, amelyek közül az egyik a repülőtéren működő csavargyár áthelyezésével felszabaduló üzem területére akarta a hajtóműgyárat telepíteni. Azt prognosztizálták, hogy ehhez három évre és 180 millió Ft beruházási költségre lesz szükség. Ekkor jelentkezett Horváth Ede, aki azt ígérte a kohó- és gépipari miniszternek, hogy három hónap alatt egyetlen fillér beruházási költség nélkül, a Szerszámgépgyárban meglévő csarnokba telepíti át a hajtóműgyárat úgy, hogy az egyes géprendszerek 16 óra alatt a régi helyükről átkerülnek az újba és termelni fognak. Rá-

⁸⁹ Kovács István nagybudapesti párttitkár 1949. augusztus 31-én arra szólította fel a gazdasági vezetőket, hogy „bátran és gátlás nélkül lépjenek fel minden olyan jelenség ellen, amely sérti a termelés érdekeit”. Rákosi ugyanezen a tanácskozáson azért bírálta a munkaadók mellől kiemelt munkásigazgatókat, mert egy részük „volt munkatársaival szemben nem tud eléggé fegyelmet tartani. Nincs szíve, vagy bátorsága, hogy a szocializmus építése érdekében feltétlenül szükséges fegyelmet kemény kézzel megteremtse.” Rákosi felszólította őket, hogy „vezessenek, tartsanak fegyelmet, a szocializmus érdekében ne tűrjék a lapulást, a könnyelmű selejtet, a bércsalást és hasonlót”. (*Szabad Nép*, 1949. szeptember 1–2.)

adásul a gépek ésszerűbb elrendezésével, a gyártástechnológia racionalizálásával 40%-kal több hátsó- és mellső híd gyártását is garantálta ugyanazokkal a gépekkel.

Horváth Ede 1963-ban jutott el hatalmának a csúcára. Ekkor nevezték ki az ország 2-3. legnagyobb gyárának a vezérigazgatójává. A Vagongyár élén 1951-től *Lakatos Albert* munkásigazgató állt, akinek a ténykedésével a Győr-Sopron Megyei Pártbizottság egyre elégedetlenebb lett. Leváltása, nyugdíjaztatása 1962 végétől állandóan napirenden volt.⁹⁰ Lombos Ferenc, a megyei pártbizottság első titkára 1963. január 16-án azt javasolta *Szurdi Istvánnak*, az MSZMP KB Ipari Osztálya vezetőjének, hogy *Gőgicz Antal*,⁹¹ Lombos egykori autógyári munkatársát nevezzék ki a vagongyár vezérigazgatójának. Lombosnak Gőgiczről – Horváth Edével ellentétben – nagyon jó volt a véleménye. Levelét azzal zárta, hogy a megyei párt vb tagjainak álláspontja szerint vele „hosszú időre megoldódna a vagongyári vezetés”.⁹²

Gőgicz előbb igent mondott a felkérésre, majd 1963. március 29-én levélben elhárította a felkínált vezérigazgatói állást. Maga helyett „egy jól képzett, gépészmérnöki diplomával, közgazdasági képzettséggel és gyakorlattal rendelkező szakembert” ajánlott a győri nagyvállalat élére. Egészségügyi okokra is hivatkozott és azt kérte Lombostól, hogy személyét e tisztség betöltésénél hagyják „számításon kívül”.⁹³ Egészen pontosan ma már nem lehet kideríteni, hogy miért lépett vissza a szakszervezeti vezető a tálcán kínált igazgatói állástól. Talán nem akarta budapesti állását és egzisztenciáját győrire cserélni, esetleg a magasabb vezetői tisztség szempontjából legjobb korban lévő osztályvezető szakszervezeti vagy más politikai karrierre számított. Gőgicz, mint vasas szakszervezeti funkcionárius nagyon jól ismerhette a győri vagongyár helyzetét, és ezért nem lehet kizárni azt a lehetőséget sem, hogy visszariadt a feladat nehézségétől és kockázatosságától.

Lakatos Albertet 1963 tavaszán viharos gyorsasággal nyugdíjazták. Horváth Ede személye akkor merült fel komolyan, mint lehetséges első számú vagongyári vezető, amikor a kiszemelt utód, Gőgicz Antal két héttel Lakatos nyugdíjba küldése után visszalépett a felkínált tisztségtől. Horváth Ede személye – mint lehetséges vagongyári vezérigazgató – korábban már többször is szóba került, de az ötletet a megyei pártbizottság mindig elvetette.

---

⁹⁰ Lombos Ferenc megyei MSZMP első titkár a megyei PB végrehajtó bizottságának 1963. április 19-i rendkívüli ülésén arról számolt be, hogy öt-hat hónapja keresik Lakatos utódját. (MNL GyMSMGyL XXXV. 415. 1. f. 3. fcs. 175. 6. e. A Győr-Sopron Megyei Pártbizottság Végrehajtó Bizottságának 1963. április 19-i rendkívüli ülése.)

⁹¹ Gőgicz Antal, Lombos Ferenc és Horváth Ede kor- és hosszú időn keresztül közvetlen munkatársak voltak. Gőgicz Győrött született 1918-ban. 1937 és 1944 között autószerelőként a Vagongyárban dolgozott ott, ahol Lombos és Horváth Ede is. A háború végén a XV. sz. autójavitóhoz került, ahol 1946-ban szakszervezeti bizalminak, egy évvel később főbizalminak, 1949-ben a győri városi szakmaközi bizottság titkárának, 1952–1953-ban a Szakszervezetek Megyei elnökének választották meg, majd 1953-ban visszakerült a Vagongyárban, ahol a szakszervezeti bizottság elnökeként működött 1955-ig, amikor „kiemelték” és Budapestre került a Vasas Szakszervezet központi apparátusába.

⁹² MNL GyMSMGyL XXXV. 415. 1. f. 9. fcs. 23. 6. e. Lombos Ferenc megyei első titkár 1963. január 16-i levele Szurdi Istvánnak, az MSZMP KB ipari osztály vezetőjének.

⁹³ MNL GyMSMGyL XXXV. 415. 1. f. 9. fcs. 23. 6. e. Gőgicz Antal 1963. március 29-i levele Lombos Ferenchez.

A megoldást – Horváth Ede kinevezését – minden bizonnyal *Horgos Gyula* vetette fel a megyei első titkárnak, aki 1963. április 17-én kereste fel a kohó- és gépipari minisztert abból a célból, hogy megoldást találjanak Lakatos Albert megüresedett helyének a betöltésére. Lombos kijelentette, hogy Győrött tapasztalható „bizonyos undor” Horváth Ede magatartását illetően, mire a miniszter közölte a párttitkárral, ha Ede „ezzel az undorral” együtt is jó KB-póttagnak, akkor vajon miért nem jó Győrött vezérigazgatónak? Mit gondol Lombos arról a Központi Bizottságról, milyen testület az, amelyik „megtűri” soraiban Horváth Edét? A miniszter a páncélozott harci járművek gyártása terén szerzett személyes tapasztalatai alapján egyre jobban bízott Horváth Ede szervező- és irányító képességében, a termelést és a minőséget minden eszközzel keményen megkövetelő, ha kell kikényszerítő vezetői készségében. A vonakodó megyei első titkárt azzal győzte meg, hogy a Győri Szerszámgépgyár Horváth Ede irányítása alatt az ország legjobb szerszámgépgyárává fejlődött. Mivel ekkor már hónapok óta keresték azt a személyt, akit a Vagongyár élére állíthatnának, a döntés immár elodázhatatlanná vált, ezért Lombos elfogadta a kohó- és gépipari miniszter javaslatát. A miniszterrel folytatott konzultáció után nem kevés erőfeszítésbe telt, hogy a Győr-Sopron megyei pártvezetés tagjait is meggyőzze a személyi javaslat helyességéről, főleg a kettős igazgatói poszt Horváth Edével történő betöltéséről.⁹⁴ A Győr-Sopron Megyei Pártbizottság Végrehajtó Bizottságának 1963. április 19-i rendkívüli ülésén a megyei első titkár szinte dramatizálta a kialakult helyzetet. Bár jobb híján ezen az ülésen már maga javasolta a Szerszámgépgyár igazgatóját az egykori anyaggyár vezérigazgatói tisztségére, Horváth Edével kapcsolatos fenntartásait most sem rejtette véka alá.

„Horváth Ede, ha becsavarodik, gorombán bánik emberekkel, emiatt lesznek olyan elvtársak, akik nem valami hallatlan lelkesedéssel veszik, hogy Horváth elvtárs kettős beosztásban fog dolgozni.”⁹⁵

A megyei pártbizottság VB-jének ezen az ülésén Horváth Ede személyét nagyon sokan bírálták. Első számú opponense, legfőbb kritikusa Porubszky János, a Szerszámgépgyár első igazgatója volt, aki minden fórumot megragadott arra, hogy felemlesse Horváth Ede szerinte elítélendő magatartását.⁹⁶ Sommás véleménye lesújtó volt: Ede „nem ember. Nagyon sok ember panaszkodott rá, és ha a Vagongyárban is ezt csinálja 8 ezer embernél ez tragédia, még akkor is, ha esetleg gazdasági eredménnyel

⁹⁴ Horgos javaslatára Horváth Ede a Vagongyári vezérigazgatói tisztsége mellett megtartotta a Szerszámgépgyári igazgatói tisztségét is. Ez szokatlan, de átmeneti megoldásnak bizonyult, 1964. január 1-jén ugyanis Wilhelm Pieck Járműipari Művek néven egyesítették a két győri nagyvállalatot.

⁹⁵ MNL GyMSMGyL XXXV. 415. 1. f. 3. cs. 175. ő. e. A Győr-Sopron Megyei Pártbizottság végrehajtó bizottságának 1963. április 19-i rendkívüli ülése.

⁹⁶ Egykori munkatársai szerint Porubszky János csalódott, mogorva, megkeseredett ember benyomását keltette. Sose bocsátotta meg, hogy Horváth Ede többre vitte, magasabbra jutott, mint ő. (HORVÁTH, 1990. 29.) Amikor a Hajtóműgyárat, ahol Porubszky is dolgozott, egyesítették a Szerszámgépgyárral, kimenekítették onnan, és hogy ne kerüljön Horváth Ede keze alá, megtették a megyei Népi Ellenőrzési Bizottság elnökének. Lelkivilágára, emberi beállítódására sötét fényt vet az alábbi eset. Elnökhelyettesének az édesapját elütötte egy teherautó, aki a baleset következtében a helyszínen meghalt. Az elnök kegyesen megengedte, hogy helyettese a hivatali autót igénybe vegye, és azzal siessen a tragédia színhelyére, de előtte még megkérte arra, hogy útközben vegyen neki egy ékszíjat az autójához. (Interjú Horváth Bélával, az interjú a szerző tulajdona.)

járna.” Többen csatlakoztak Porubszky pesszimista jóslatához és óvtak attól, hogy „Szerszámgépgyár legyen a Vagongyárból”.⁹⁷

Azt azonban sokan elismerték, hogy jó vezető és kiváló szervező. *Bittmann Ernő* városi első titkár kijelentette, hogy „Horváth Ede kriminális ember, de nagyon jó szervező”. Mások szerint Horváth Edét azok szidják, „akik nem szeretnek dolgozni”. „Rendet és fegyelmet tart, ami persze sok embernek nem tetszik”. Bár egyesek szerint az egyenként több milliárd Ft termelési értéket előállító, külön-külön is több ezer embert foglalkoztató, ráadásul egyaránt komoly gonddal küszködő és nagy feladatok előtt álló két nagyüzem párhuzamos irányítása meghaladja egy ember erejét, végül mégis szabad kezet adtak Horváth Ede kettős kinevezéséhez.

Horváth Edét 1963. május 20-án ünnepélyesen beiktatták a vezérigazgatói tisztségbe.⁹⁸ Horváth Ede alaposan átszervezte a Vagongyárat, centralizálta az irányítást, főosztályokat vont össze és új főosztályokat szervezett. Az állandó átszervezések, amelyek a termékek olcsóbb és hatékonyabb előállítását célozták, ettől kedve több éven át napirenden maradtak, és borzolták az emberek kedélyét. Azonnal hozzálátott a termékszerkezet radikális átalakításához, mert látta, hogy a vasúti kocsik és mozdonyok iránti kereslet az egész világon csökken, ezért a gyár jövőjét a közúti dízel motorok és jármű főegységek gyártására alapozta. Mindez óriási konfliktusokkal járt. A gyár jövőjét, fejlődési pályáját illetően nagyok voltak a bizonytalanságok és a viták. Senki, beosztott és felső vezető, középirányító és titkárnő sem tudhatta előre, hogy lesz-e elegendő megrendelés és versenyképesek lesznek-e az új termékek. 1964. január 1-jei hatállyal Wilhelm Pieck Járműipari Művek néven összevonták a Győri Szerszámgépgyárat a Vagongyárral, ami újabb jelentős mozgással és átszervezésekkel járt.⁹⁹

Nem csoda, hogy munkatársai akciót szerveztek megbuktatására.¹⁰⁰ A helyi pártbizottsággal és személy szerint Lombos Ferenc megyei első titkárral pedig a személyes sértegetés határát átlépő konfliktusba keveredett, amiért a Politikai Bizottság mind a kettejüket szigorú megrovás pártbüntetésben részesítette. Felmerült, hogy egyiküket vagy mind a kettejüket el kell távolítani a megyéből. Erre ugyan nem került sor, de végül Horváth Ede került ki győztesen.

---

⁹⁷ MNL GyMSMGyL XXXV. 415. 1. f. 3. cs. 175. ő. e. A Győr-Sopron Megyei Pártbizottság végrehajtó bizottságának 1963. április 19-i rendkívüli ülése.

⁹⁸ *Rába*, XV. évf. 2. sz. 1963. május 25.

⁹⁹ MNL OL M–KS 288. f. 25/1963. cs. 50. ő. e. Dr. Horgos Gyula kohó- és gépipari miniszter előterjesztése a Gazdasági Bizottság részére a Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyár és a Győri Szerszámgépgyár egy gazdasági egységé történő összevonására, 1963. november 12.

¹⁰⁰ HONVÁRI, 2015. 123–127 és HONVÁRI–TORDA, 2015.

Rövidítések és irodalomjegyzék

Források

- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MNL OL M–KS 276. f. 52. cs. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
MNL OL M–KS 288. f. 4. cs. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága
MNL OL M–KS 288. f. 5. cs. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága
MNL OL M–KS 288. f. 932. cs. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Ellenőrző Bizottsága
MNL OL XIX–A–16–h Országos Tervhivatal, Berei Andor iratai.
MNL GyMSMGyL Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára
- XXXV. Az MSZMP Archívum iratai
402. 36. f. 1. A Magyar Dolgozók Pártja Győr városi bizottságának iratai 1948–1956
402. 36. f. 8. A Magyar Dolgozók Pártja Győr városi bizottsága végrehajtó bizottságának iratai 1948–1956
402. 36. f. 10. A Magyar Dolgozók Pártja Győr városi bizottsága végreXIXhajtó bizottságának iratai
402. 36. f. 26. A Magyar Dolgozók Pártja Győr városi titkári értekezleteinek a jegyzőkönyve
415. 1. f. 3. A Magyar Szocialista Munkáspárt Győr–Sopron Megyei bizottsága végrehajtó bizottságának iratai 1962–1965
415. 1. f. 9. A Magyar Szocialista Munkáspárt Győr–Sopron Megyei bizottsága titkári iratok 1957–1969.
415. Káderanyagok mikrofilmen

Kiadott források

- Győr Megyei Hírlap*, 1949
Győr-Sopron Megyei Hírlap, 1950–1956
Népgazdasági Tanácsi Határozatok Tára, 1949–1952
Szabad Ifjúság, 1956
Szabad Nép, 1949–1956
Új Szó, 1951
Népszabadság, 1959–1974

Oral history források

Az interjúkat készítette Honvári János. (A szerző tulajdonában.)

- Interjú Bangha Lászlóval, 2014.
Interjú Finta Csabával, 2014.
Interjú Fürst János feleségével és fiával, 2015.
Interjú Jakab Sándorral, 2013.

- Interjú Heiter Károllyal, 2016.
Interjú Horváth Bélával 2016.
Interjú Horváth Istvánnal, 2016.
Interjú Romvári Ferencsel, 2014–2015.
Interjú Szabó Mihállyal, 2016.

Szakirodalom

A húszévezredik.

- 1954 *A húszévezredik. A Csepel Autógyár öt esztendeje.* Nehézipari Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat, Bp. 1954.

MDP II.

- 1951 *Az MDP II. kongresszusának jegyzőkönyve 1951. február 24. – március 2.* Szikra, Bp., 1951.

BELÉNYI

- 2000 BELÉNYI GYULA 2000: *A nagyipari munkásság élet- és munkakörülményei az 1950-es években.* Politika, gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben II. Jelenkortörténeti Műhely II. KLTE Történelmi Intézet Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszéke. Szerk. PÜSKI LEVENTE, TÍMÁR LAJOS, VALUCH TIBOR. Debrecen, 2000.

DUSZA

- 2003 DUSZA ANDRÁS: *A birodalom végnapjai. Így láttam Horváth Edét.* X.-Meditor Kft. Győr.

FÁBIÁN

- é. n. FÁBIÁN GYÖRGY: *Medvelepke. Kis történetek egy nagy emberről.* Kiremény Kiadó, Győr. é. n.

FAZEKAS–KÖLLŐ

- 1990 FAZEKAS KÁROLY–KÖLLŐ JÁNOS: *Munkaerőpiac tőkepiac nélkül.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1990.

GERMUSKA–HONVÁRI

- 2014 GERMUSKA PÁL–HONVÁRI JÁNOS: *A közúti járműgyártás története Győrött 1945-től 1990-ig. Győr fejlődésének mozgatórugói.* (A győri járműipari körzet, mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze c. kutatás monográfiái 1.) Szerk. HONVÁRI JÁNOS. Universitas–Győr Nonprofit Kft., Győr, 214. 21–111.

GERMUSKA

- 2014 GERMUSKA PÁL: *A magyar középgepipar. Hadiipar és haditechnikai termelés Magyarországon 1945 és 1980 között.* Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára–Argumentum Kiadó, Bp., 2014.

HONVÁRI

- 2015 HONVÁRI JÁNOS: A H. E. eltávolításáért küzdő akcióbizottság. *Korall*, 16. évf. (61.) 2015. 111–139.

- HONVÁRI–TORDA
 2015 HONVÁRI JÁNOS–TORDA CSABA: Munkatársi akciók Horváth Ede eltávolítására (1960–1964). *ArchívNet*, 2015. 5. szám – http://archivnet.hu/politika/munkatarsi_akciok_horvath_ed_eltavolitasara_19601964.html (A letöltés ideje 2017. május 20.)
- HORVÁTH
 1990 HORVÁTH EDE 1990: *Én volnék a vörös báró?* Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, Pécs, 1990.
- Munkások Magyarországon*
 2000 *Munkások Magyarországon 1948–1956. Dokumentumok.* Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta BELÉNYI GYULA és SZ. VARGA LAJOS. Szerk. BELÉNYI GYULA. Napvilág Kiadó, Bp., 2000.
- OKVÁTH
 1999 OKVÁTH IMRE: *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956.* Aquila könyvek, Bp., 1999.
- Pártkonferenciák*
 1983 *Pártkonferenciák és pártértekezletek Győr-Sopron megyében 1946–1980.* Dokumentumok. Összeállította DR. GECSÉNYI LAJOS. Az összeállításban közreműködött MOLNÁR IMRE, Győr, 1983.
- Pártkongresszusok*
 1985 *Pártkongresszusok és pártkonferenciák 1918–1980.* Összeállította: VIDA SÁNDOR. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1985.
- SCHÖNWALD
 1980 SCHÖNWALD PÁL: *A dolgozók élet- és munkakörülményeinek alakulása a munkajog szabályainak tükrében 1951–1956.* Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete. Történeti tanulmányok, Bp., 1980.
- TABICZKY
 1972 TABICZKY ZOLTÁNNÉ: *A Magyar Vagon- és Gépgyár története I–II.* 1896–1946, 1946–1972. Rába, Bp.
- TISCHLER
 2003 TISCHLER JÁNOS: A Török-per. *Beszélő*, 8. évf. 2003. május 5. sz. online. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-torok-per> (Letöltés: 2015. június 1.)
- TEZs
 2008 TÓTH ESZTER ZSÓFIA: Nők férfias terepeken és férfi foglalkozásokban A „férfias” és a „nőies” munka világa a szocialista időszakban. *Sic itur ad astra* 19. évf. 2008. 1. (58.) sz. 270–282.
- VARGA
 1994 VARGA LÁSZLÓ: *Az elhagyott tömeg 1950–1956.* Cserépfalvi–Budapest Főváros Levéltára, Bp., 1994.